ISSN: 3137-0586
e-ISSN: 3137-0594

DOI: https://doi.org/10.36719/3137-0586/1/59-67

Nərmin Bədəlova
Sumqayıt Dövlət Universiteti
magistrant
nerminbedelova@icloud.com

Məktəbəqədər yaşlı uşaqlarda emosional intellektin inkişafı

Xülasə

Emosional intellekt insanın öz hisslərini tanıması, necə hiss etdiyini başa düşməsi, hisslərini idarə etməsi və eyni zamanda başqalarının hisslərini də anlaması deməkdir. Məktəbəqədər yaş dövrü uşaqların bu bacarıqları öyrənməsi üçün çox vacib yaşdır. Bu dövrdə uşaqlar oyun oynayarkən, dostları ilə ünsiyyətdə olarkən, əməkdaşlıq etdikləri zaman, paylaşmağı, növbə gözləməyi və birgə işləməyi öyrənirlər. Uşaqlar öz hisslərini nə qədər tez tanımağı öyrənsələr, bir o qədər yaxşı dostluq qurmağı, mübahisələri sakit, ədalətli yol ilə həll etməyi və başqalarına hörmətlə yanaşmağı bacararlar. Öz hisslərini tanıya və idarə edə bilən uşaq daha sakit, stresssiz və mehriban olur. Valideynlərin və müəllimlərin rolu əvəz edilməzdir. Uşaqlara bu bacarıqları öyrətmək üçün sadə üsullardan istifadə edə bilərlər. Məsələn: emosiyalar ilə bağlı oyunlar, hekayə oxuyub obrazların necə hiss etdiyini müzakirə edə, hər gün necə hiss etdiklərini göstərən hisslər cədvəli hazırlaya, qrupda dostluq, xeyirxahlıq və müxtəlif mövzularda müzakirələr apara bilərlər. Bu tədqiqatın əsas məqsədi, məktəbəqədər yaş dövründə olan uşaqlarda emosional intellektin formalaşması və inkişaf prosesini araşdırmaq, bu prosesə təsir edən əsas amilləri yəni ailə, müəllim, mühit və pedaqoji metodları müəyyənləşdirmək və bu istiqamətdə istifadə edilə biləcək effektiv pedaqoji yanaşmaları təqdim etməkdir. Tədqiqat həmçinin emosional intellektin uşaqların sosial, psixoloji və tədris uğurlarına necə təsir etdiyini göstərməyi hədəfləyir. Bu tədqiqatda kəmiyyət və keyfiyyət yanaşmalarının kombinasiyalarından istifadə oluna bilər. Məlumatların müşahidə formasında öyrənilməsi, müəllimin qeydləri, uşaqların verdiyi cavablar və qrafik qeydiyyatları əsasında toplana bilər. Nəticə olaraq, emosional intellektin inkişafı uşaqlara stressə qarşı daha dözümlü olmağı, sosial münasibətlərdə uğur qazanmağı və məktəb həyatında daha yaxşı nəticələr göstərmək imkanı verir. Bu bacarıq uşaqların yalnız fərdi deyil, həm də cəmiyyətdə daha sağlam, mərhəmətli, ədalətli insanlar kimi formalaşmasına kömək edir. Beləliklə, emosional intellekt uşaqların həm şəxsi, həm də sosial həyatında uğurlu olmaları üçün çox vacibdir və erkən yaşlardan inkişaf etdirilməlidir.

Açar sözlər: *sosial bacarıqlar, empatiya, hisslər, valideyn, inkişaf*

Narmin Bedelova
Sumgayit State University
Master's student
nerminbedelova@icloud.com

Development of Emotional Intelligence in Preschool Children

Abstract

Emotional intelligence means that a person recognizes his own feelings, understands how he feels, manages his feelings, and at the same time understands the feelings of others. Preschool age is a very important age for children to learn these skills. During this period, children learn to share, wait for turns, and work together while playing games, communicating with friends, and collaborating. The sooner children learn to recognize their feelings, the better they will be able to build friendships, resolve disputes calmly and fairly, and treat others with respect. A child who can recognize and manage his feelings becomes calmer, less stressed, and kinder. The role of parents and teachers is irreplaceable. They can use simple methods to teach children these skills.

Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License (CC BY-NC 4.0)

ISSN: 3137-0586
e-ISSN: 3137-0594

For example: games about emotions, reading stories and discussing how the characters feel, preparing a feelings chart showing how they feel every day, and holding group discussions on friendship, kindness and various topics. The main purpose of this study is to investigate the formation and development process of emotional intelligence in preschool children, to identify the main factors affecting this process, namely family, teacher, environment and pedagogical methods, and to present effective pedagogical approaches that can be used in this direction. The study also aims to show how emotional intelligence affects children's social, psychological and educational success. A combination of quantitative and qualitative approaches can be used in this study. Data can be collected through observation, teacher notes, children's responses and graphic registration. As a result, the development of emotional intelligence allows children to be more resilient to stress, succeed in social relationships and show better results in school life. This skill helps children develop into healthier, more compassionate, and more just individuals, not just as individuals, but as members of society. Thus, emotional intelligence is essential for children to be successful in both their personal and social lives and should be developed from an early age.

Keywords: *social skills, empathy, feelings, parenting, development*

Giriş

Emosional intellekt nədir və məktəbəqədər yaşlı uşaqların inkişafında rolu nədir? Məktəbəqədər təhsil, uşaqların həyatında çox önəmli bir dövrdür. Bu dövr, uşağın həm böyüməsinə, həm də öyrənməyə olan marağının formalaşmasına kömək edir. Uşaqlar bu yaşlarda oyun oynayaraq, ətraf mühiti kəşf edərək öyrənirlər. Məktəbəqədər təhsil uşaqlara həm oyun oynamağı, həm də öyrənməyi sevdirən ilk addımlarıdır. Uşaqlar müşahidə edərək və müxtəlif gəzintilərlə, ekskursiya edərək dünyanı kəşf etməyə başlayırlar. Uşaqların əlləri ilə çəkdikləri rəsmlər, düzəltdikləri oyuncaqlar, müxtəlif idman hərəkətləri onların inkişafına müsbət təsir edir. Həmçinin, dostları ilə oynamaq, paylaşmaq, növbə gözləmək kimi davranışlar uşaqların sosial bacarıqlarını inkişaf etdirir. Bu gün məktəbəqədər təhsildə geniş istifadə olunan üsullardan biri də Montessori metodudur (İsmayılova, 2018). Bu yanaşma İtaliyalı alim Maria Montessori tərəfindən hazırlanıb. Burada əsas fikir odur ki, hər bir uşaq fərqlidir və öz tempində öyrənməlidir. Montessori məktəblərində uşaqlar öz seçimlərinə uyğun müxtəlif fəaliyyətlərlə məşğul olur, həm öyrənir, həm də özlərinə olan güvənləri artır. Məktəbəqədər təhsil uşaqların həm zehni, həm fiziki, həm də sosial inkişafı üçün çox faydalıdır. Uşaq yalnız evdə yox, başqa uşaqlar və müəllimlərlə birlikdə necə davranmalı olduğunu öyrənir. Yeni sözlər öyrənir, sual verməyi sevir, paylaşmağın nə olduğunu anlayır. Uşaqların ətraf aləmə maraqları artır, diqqəti, yaddaşı güclənir, öz bacarıqlarını kəşf etməyə başlayırlar, özlərinə inanırlar, söz ehtiyatları artır, ünsiyyət qabiliyyətləri, əməkdaşlıq bacarıqları artır və uşaqlar artıq məktəbi sevməyə başlayırlar, daha həvəsli öyrənirlər. Məktəbəqədər təhsilin təkcə uşaqlar üçün yox, həm də cəmiyyətə böyük faydası var. Çünki uşaqlar cəmiyyət üçün daha savadlı, bacarıqlı insan kimi yetişir, problemləri daha rahatlıqla, ədalətli formada həll etmələrinə kömək edir, daha yaradıcı, çalışqan, düşüncəli şəkildə formalaşırlar. Məktəbəqədər yaşlı uşaqların inkişafında ən önəmli məsələlərdən biri də emosional intellektin inkişafıdır.

Tədqiqat

Emosional intellekt – bizim öz hisslərimizi tanımağımız, anlamağımız və idarə etməyimiz, eyni zamanda başqalarının necə hiss etdiyini dərk etməyimiz bir növ empati qurmağımız, onlara düzgün reaksiya vermək bacarığıdır (Rəcəb, 2019). Emosional intellektin 5 əsas komponenti var (Əliyev & Həşimova, 2021):

1. Özünü anlamaq: İnsan öz hisslərini dərk etməsi və onlara necə reaksiya verdiyini anlamalıdır.

2. Özünü idarə etmək: Hissləri nəzarət altına alması və düzgün şəkildə idarə etmək lazımdır.

3. Motivasiya: İnsan öz məqsədinə çatmaq üçün daxili gücü və istək hissidir.

4. Empatiya: Başqalarının hisslərini və nə düşündüklərini başa düşməyimiz və onlara qarşı həssas yanaşmağımız.

5. Sosial bacarıqlar: Başqa insalara yaxşı təsir göstərməyimiz, yaxşı münasibətlər qurmağımız və ünsiyyətimizi düzgün qurmağı bacarmalıyıq.

ISSN: 3137-0586
e-ISSN: 3137-0594

Bəlkə düşünürsünüz: "Uşaq hələ balacadır, bu qədər şeyin ona nə faydası ola bilər?" Emosional intellekt uşağın inkişafı üçün çox vacib bir təməldir. Uşaqlar məktəbəqədər yaş dövründə hisslərini tanımağa başlayırlar. Məsələn, nə vaxt acıqlanır, nə vaxt sevinir, ya da niyə inciyir – bunları yavaş-yavaş başa düşürlər. Həmçinin eyni zamanda digər uşaqların və böyüklərin də necə hiss etdiyini görür və dərk etməyə başlayırlar. Bu bacarıqlar onlara dostluq qurmaqda, mübahisələri düzgün və ədalətli həll etməkdə və cəmiyyətdə necə davranmaq lazım olduğunu öyrənməkdə kömək edir (TeachKloud, 2024). Emosional intellekti kiçik yaşlardan inkişaf edən uşaqlar stressə az qapılır, dostları və ailə üzvləri ilə daha sağlam münasibətlər qura bilirlər, əməkdaşlıq edə bilirlər, öz hisslərini və davranışlarını tənzimləyə bilirlər, özlərini başqalarını yerinə qoya bilirlər, empatiya qura bilirlər, cəmiyyətdə davranışlarını düzgün formada idarə edə bilirlər. Məktəbəqədər yaşlı uşaqlarda emosional intellektin inkişafı üçün ilk növbədə ailənin, daha sonra məktəbəqədər müəssisələrin yəni bağçanın, müəllimlərin, pedaqoqların, düşdüyü hər bir mühitin təsiri vardır. Ailədə valideynlərin uşaqlar üzərində nəzarəti çox vacibdir, çünki uşaqlarına düzgün rəhbərlik etməli, onların emosional intellektini inkişaf etdirmələrinə kömək etməlidirlər (Steyn, 2025). Bunun üçün valideynlər bir neçə əsas məqamı diqqətə almalıdır:

Emosional təcrübələri yönləndirməliyik: Uşaqlar emosiyalarını ifadə etdikdə valideynlər onlara dəstək olmalı, hisslərini düzgün başa düşməli və bu hissləri necə idarə edəcəklərini öyrətməlidirlər. Məsələn, bir uşaq qəzəbli olduqda, valideyn ona bu hissi anlamağı və onu sakitləşdirməyi öyrətməlidir.

Empatiya və dəstək göstərməliyik: Valideynlər, uşaqlarına başqalarının hisslərinə hörmət və empati göstərməyin vacibliyini öyrətməlidirlər. Uşaqlar valideynlərinin başqalarının hisslərini necə anladığını görürlər və daha açıq və empatik olurlar.

Pozitiv nümunə olmalıyıq: Uşaqlar valideynlərinin emosional reaksiyalarını izləyir və öyrənirlər. Əgər valideynlər öz emosiyalarını yaxşı idarə edə bilirsə, uşaqlar da bu davranışları mənimsəyir və eyni formada təkrarlayırlar.

Kommunikasiya bacarıqlarını inkişaf etdirməliyik: Valideynlər uşaqları ilə açıq və dürüst ünsiyyət qurmalı, onların hisslərini ifadə etmələrinə şərait yaratmalıdır.

Səhvlərdən dərs çıxarmalıyıq: Uşaqlar emosional çətinliklərlə üzləşdikdə valideynlər bu vəziyyətlərdən öyrənmə fürsəti yaratmalı, onlara hisslərini başa düşməyi və səhvlərdən necə düzgün dərs çıxarmağı göstərməlidirlər.

Ailə mühitindən sonra məktəbəqədər müəssisələr yəni bağçalarda uşaqların emosional intellektinin inkişafına təsir göstərir. Müəssisələrin həm daxili quruluşu, həm də müəllimlər, uşaqlar təsir göstərir. Çünki uşaqlar vaxtlarının çox hissəsini orada keçirdir. Müəllim uşaqlara hisslərini anlamağı və ifadə etməyi öyrətməkdə çox vacib rol oynayırlar. Onlar hər gün uşaqlarla danışmalı və oyunlar, məşğələlər təşkil edərək bu bacarıqları inkişaf etdirə bilərlər. Əgər uşaqlar özlərini güvəndə və rahat hiss edirlərsə, hisslərini açıq şəkildə deməkdən çəkinməzlər. Müəllimlər onlara dəstək olaraq, bu hissləri ifadə etməyə kömək edir və uşaqları mühakimə etmədən dinləyirlər. Burada valideyn və müəllim arasında əməkdaşlıq əlaqələri olmalıdır. Məktəbəqədər müəssisədə olan proseslər evdə də davam etməlidir. Uşaqların inkişafı üçün birgə çalışılmalı və bütün proseslər üst-üstə düşməli, bir – birini tamamlamalıdır. Bağçada uşaqların digər uşaqlarla münasibəti, davranışları, ünsiyyəti, əməkdaşlıq münasibətləri, oyun və müxtəlif fəaliyyətlərdə özünü göstərir. Bəzən uşaqlar oyun və ya müxtəlif fəaliyyət zamanı emosiyalarını düzgün olmayan formada göstərə bilər məsələn, müəllimin digər uşaqlara qarşı münasibətinə həddindən artıq qısqanclıq, əşyalarını paylaşmağı sevməyə bilər, əməkdaşlıq etməyə bilər, növbəsini gözləməyə bilər, düşdüyü vəziyyətdən çıxmaqda çətinlik çəkə bilər, problemlə qarşılaşan zaman düzgün qərar verməyə bilər. Bu hallarla qarşılaşan zaman müəllim uşağı bir müddət müşahidə etməli, uşağın inkişafına müsbət təsir edəcək metodlardan istifadə edərək uşaqla birgə çalışmalıdır. Müəllimlərin də üzərinə düşən vəzifələr var və bunları düzgün formada həyata keçirdikdə uşaqların inkişafına müsbət təsir edəcəkdir. Müəllimlər mərhəmətli, sakit və mehriban davrandıqda, uşaqlar da onlardan nümunə götürür. Uşaqlar böyüklərin davranışlarını izləyib onları təkrar etməyi sevirlər. Məsələn, müəllim çətin və stresli bir vəziyyətdə sakit qalarsa, uşaqlar da belə vaxtlarda necə sakit olmaq lazım olduğunu öyrənirlər. Bu cür davranışlar uşaqlara hisslərini idarə etməyi və başqaları ilə yaxşı münasibət qurmağı öyrədir. Başqa bir vacib məsələ də

ISSN: 3137-0586
e-ISSN: 3137-0594

uşaqları diqqətlə dinləməkdir. Müəllim uşağın nə hiss etdiyini və nə düşündüyünü diqqətlə və səmimi şəkildə dinləyəndə, uşaq da özünü dəyərli və başa düşülmüş hiss edir. Bu, uşağın müəllimə güvənməsinə kömək edir. Eyni zamanda, uşaq hisslərini daha aydın və rahat şəkildə ifadə etməyi öyrənir. Müəllimlər uşaqlara hissləri öyrətmək üçün müxtəlif vasitələrdən istifadə edə bilər. Məsələn, emosiya cədvəlləri, hekayə kitabları və oyunlar uşaqlara hissləri tanımağı və adlandırmağı öyrədəcək. Bu materiallar uşaqlara "sevinclidir", "kədərlidir", "qorxur" kimi hissləri başa düşməkdə kömək edir və hisslərini necə ifadə etməyi göstərir. Müəllimlər uşaqlara gündəlik hisslərini danışmağa və ya rəsm çəkməyə təşviq edərək onlara hisslərini düşünməyi öyrədə bilər. Uşaqlar rəsmlə və ya danışdıqları ilə hisslərini ifadə etdikcə, nə hiss etdiklərini daha yaxşı başa düşür və paylaşmağı öyrənirlər. Bu da onların hisslərini daha rahat idarə etməsinə kömək edir (TeachKloud, 2024). Ümumilikdə, müəllimlərin uşaqlarda hissləri anlamağı öyrətməkdə rolu çox vacibdir. Bu işə həm məşğələlərdə, həm də hər gün hisslər haqqında danışmaq, həm də uşaqlar üçün rahat və dəstəkləyici mühit yaratmaq daxildir. Müəllimlər öz davranışları ilə də uşaqlara nümunə olurlar. Əgər müəllim uşaqların hisslərini anlayır və onlara diqqətlə yanaşırsa, bu, uşaqların gələcəkdə də öz hisslərini və başqalarının hisslərini daha yaxşı anlamasına kömək edir. Bu da onların həyat boyu daha xoşbəxt və sağlam münasibətlər qurmasına zəmin yaradır. Bunlardan əlavə uşaqların inkişafı üçün düzgün tədris mühiti də təşkil olunmalıdır.

Uşaqların hisslərini başa düşməsi və idarə etməyi öyrənməsi üçün onlara uyğun və dəstəkləyici bir mühit yaratmalıyıq. Uşaqlar üçün zəngin və duyğusal cəhətdən dəstəkləyici bir öyrənmə mühiti yaratmaq, sadəcə otağı gözəl oyuncaqlar və materiallarla bəzəmək deyil. Bu, uşaqların özlərini güvəndə, başa düşünülmüş və dəyərli hiss etdikləri bir yer qurmaq deməkdir. Belə bir mühitin yaradılması üçün müəllimlər, valideynlər və digər böyüklər birlikdə çalışmalıdır. Bu yanaşma uşaqların emosional inkişafına kömək etmir, həmçinin onların öyrənmək və dostları ilə yaxşı münasibət qurmaq bacarıqlarını da gücləndirir (TeachKloud, 2024). Bu mühiti yaratmaq üçün bir neçə vacib məqama diqqət etməliyik:

Fiziki məkan:

Uşaqların olduğu otaq rahat və xoş olmalıdır. Yumşaq mebellər, sakitləşdirici rənglər və gün işığı otaqda uşaqların özlərini təhlükəsiz və xoşbəxt hiss etmələrinə kömək edəcək.

Otaq mədəniyyəti:

Uşaqlar üçün aydın və sadə qaydalar qoyulmalıdır. Bu qaydalar uşaqların nə edəcəyini bilməsinə kömək edəcək və özlərini daha inamlı hiss edəcəklər.

Emosional dəstək:

Müəllim və tərbiyəçilər uşaqlara qarşı mehriban olmalı, onları dinləməli və hisslərinə diqqətlə yanaşmalıdır.

Birgə fəaliyyətlər:

Uşaqların bir yerdə oynaması, işləməsi onların dostluq etməsinə, paylaşmağı və başqalarını başa düşməyi öyrənməsinə kömək edir.

Zehin məşqləri:

Sadə nəfəs alma, sakit oturmaq və təsəvvür etmə məşqləri uşaqların əsəbini sakitləşdirə və diqqətini toplamağa kömək edə bilər.

Müəllimlərin inkişafı:

Tərbiyəçilər və müəllimlər də özlərini inkişaf etdirməli, uşaqlara dəstək vermək üçün yeni biliklər və bacarıqlar öyrənməlidirlər.

Emosional intellekt həm də sosial bacarıqlar ilə əlaqəlidir. Uşaqların öz hisslərini və başqalarının hisslərini necə anladıqları və idarə etdikləri onların sosial bacarıqlarına təsir edir. Məktəbəqədər yaşda emosional intellektin inkişafı uşaqlara dostları və böyüklər ilə yaxşı münasibətlər qurmağa, münaqişələri həll etməyə və bir-birinə hörmətlə yanaşan bir cəmiyyət yaratmağa kömək edir. Emosional intellekti yüksək olan uşaqlar, öz hisslərini doğru şəkildə ifadə etməyi və başqalarının hisslərini başa düşməyi daha yaxşı bacarırlar. Məsələn, bir dostunun kədərləndiyini görən uşaq ona dəstək ola bilər və ya onu sakitləşdirmək üçün kömək istəyə bilər. Bu da onların dostları ilə əlaqələrini gücləndirir və empatiya hissini artırır. Bundan başqa, öz hisslərini idarə edə bilən uşaqların aqressiv davranışlar göstərməsi daha az olur və bu da həm onların, həm də başqalarının öyrənmə mühitini

daha rahat və əlverişli edir. Sosial bacarıqlar da uşaqların emosional intellektinin inkişafında vacibdir. Məsələn, qrup oyunları və müzakirələr uşaqlara öz hisslərini başa düşmək və başqalarına empatiya göstərmək üçün yaxşı imkanlar yaradır. Tərbiyəçilər və dayələr uşaqlara emosional intellekti və sosial bacarıqları öyrətmək üçün xüsusi fəaliyyətlər təşkil etməlidirlər. Məsələn, rol oynama oyunları və əməkdaşlıq tələb edən fəaliyyətlər uşaqlara öz hisslərini və başqalarının hisslərini anlamağı öyrədir. Belə bir mühit onların həm sosial, həm də emosional cəhətdən inkişaf etmələrinə kömək edə bilər. Məktəbəqədər yaşlı uşaqlarda emosional intellekti inkişaf etdirmək üçün müxtəlif fəaliyyətlərdən istifadə edə bilərik məsələn, oyunlardan, hekayələrdən, cədvəllərdən, qrup müzakirələrindən (TeachKloud, 2024).

Birgə oyunlar: Komanda işi və əməkdaşlıq tələb edən oyunlar uşaqlara birgə işləməyi, səbirli olmağı və başqalarının hisslərini anlamağı öyrədəcəkdir. Növbə gözləməyi və son məqsədə çatmaq üçün birlikdə çalışmalı olduqlarını anlayacaqlar və hərəkətə keçəcəklər.

Emosiya qrafikləri: Uşaqların hisslərini anlamağa kömək etmək üçün emosiya qrafikləri yaratmalıyıq. Uşaqlardan hal-hazırda necə hiss etdiklərini soruşacayıq və həmin xananı işarələməsini istəyəcəyik və nə üçün onu seçdiyini soruşacayıq beləliklə uşaqlar bu haqqda danışmağa başlayacaqlar. Bu, uşaqlara hisslərini daha yaxşı başa düşməyə kömək edəcək.

Emosiyaların tanınması oyunları: Uşaqlara müxtəlif duyğuları tanımaları üçün oyunlar oynatmalıyıq. Məsələn, üz ifadələrini əks etdirən kartlar hazırlamalıyıq və lövhəyə müxtəlif duyğuları əks etdirən şəkillər asmalıyıq. Uşaqlardan bu üz ifadələrinə uyğun hissləri tapmalarını istəyəcəyik. Bu oyun həm uşaqların öz hisslərini, həm də başqalarının hisslərini başa düşməsinə kömək edəcək.

Hekayə seansları: Hekayələr oxumalı və sonra uşaqlara hekayənin obrazlarının hisslərini müzakirə etməyə çağırın. "Bu obraz özünü necə hiss edir?" və ya "Siz, belə bir vəziyyətdə nə edərdiniz?" kimi suallar verin. Bu suallar uşaqlarda empatiya hissi yaradır və özünü anlamağa kömək edir. Hekayələri hətta canlandıra bilərik, uşaqlara müxtəlif obrazlar verərək həmin rolu canlandırmağı tapşırın, bu həm uşaqları yormayacaq və uşaqlara daha maraqlı gələcək.

Hisslər cədvəli: Uşaqların gün ərzində necə hiss etdiklərini izləməliyik və bunun üçün bir cədvəl yaratmalıyıq. Uşaqların hər biri həmin gün yaşadığı hissi cədvəldə işarələyəcək. Bu, uşaqlara hisslərini daha yaxşı tanımağa və ifadə etməyə kömək edəcək.

Qrup müzakirələri: Müsbət emosiyalar üzərində qrup müzakirələri təşkil edə bilərik. Məsələn, dostluq, xeyirxahlıq və paylaşma mövzusunda müzakirələr apara bilərik. Uşaqlara bu mövzular barədə öz fikirlərini bölüşməyə və bir-birinə hörmətlə yanaşmağı öyrətməliyik.

Uşaqlarda emosional intellekt, yəni hisslərini tanımaq və idarə etmək bacarığı kiçik yaşlardan inkişaf etdikdə, bu onların gələcək uğurlarına çox kömək edir. Bu bacarıq uşağa təkcə öz hisslərini anlamaq yox, həm də çətinliklərə daha yaxşı dözmək imkanı verir. Emosional intellekti güclü olan uşaqlar dostları ilə daha yaxşı münasibət qurur. Onlar başqalarının necə hiss etdiyini anlaya bilir və onlara hörmətlə yanaşır. Bu da daha sağlam və müsbət dostluqlar qurmağa kömək edir. Emosional intellekti güclü olan uşaqlar stressə az düşür, daha diqqətli olur, verilən fəaliyyətlərə daha ciddi yanaşır və səbirli olurlar. Bu isə onların məktəbdə daha yaxşı nəticə göstərməsinə səbəb olur. Emosional intellekt uşağın daha dözümlü olmasına da kömək edir. Hisslərini tanıyan və idarə edən uşaqlar düşdükləri vəziyyətlərə daha tez uyğunlaşır və ruhdan düşmürlər. Ən əsası isə, bu bacarıq uşaqları daha anlayışlı, mehriban və başqalarına hörmət edən insanlar kimi böyüdür. Bu da daha gözəl və mərhəmətli bir cəmiyyətin yaranmasına səbəb olur (TeachKloud, 2024).

Bu tədqiqatın əsas məqsədi, məktəbəqədər yaş dövründə olan uşaqlarda emosional intellektin formalaşması və inkişaf prosesini araşdırmaq, bu prosesə təsir edən əsas amilləri yəni ailə, müəllim, mühit və pedaqoji metodları müəyyənləşdirmək və bu istiqamətdə istifadə edilə biləcək effektiv pedaqoji yanaşmaları təqdim etməkdir. Tədqiqat həmçinin emosional intellektin uşaqların sosial, psixoloji və tədris uğurlarına necə təsir etdiyini göstərməyi hədəfləyir.

Məktəbəqədər yaşlı uşaqlarda emosional intellektin inkişafı uşaqların ümumi psixoloji və sosial inkişafında mühüm rol oynayır. Bu yaş dövrü uşaqda öz emosiyalarını tanımaq, idarə etmək və başqalarının duyğularını anlamaq bacarıqlarının formalaşması üçün ən əlverişli zamandır (İsmayılova, 2018; Əliyev & Həşimova, 2021). Emosional intellektin yüksək səviyyədə inkişafı

ISSN: 3137-0586
e-ISSN: 3137-0594

uşaqların sosial adaptasiyasını, məktəbə uyğunlaşmasını və gələcəkdə əməkdaşlıq və problemlərin həllində uğurlu olmalarını təmin edir (Rəcəb, 2019).

Hazırkı dövrdə sürətli sosial dəyişikliklər və texnologiyanın təsiri uşaq inkişafının müxtəlif aspektlərini yeni çağırışlarla qarşılaşdırır. Buna görə məktəbəqədər yaşlı uşaqlarda emosional intellektin inkişafı ilə bağlı tədqiqatların aparılması, tədris metodlarının təkmilləşdirilməsi və valideynlərə məsləhətlərin verilməsi aktualdır (TeachKloud, 2024; Steyn, 2025).

Məqalənin elmi yeniliyi, məktəbəqədər yaşlı uşaqların emosional intellektinin inkişafına dair yeni yanaşmaların və metodların təqdim edilməsidir. Bu yanaşmalar, uşaqların öz duyğularını tanıma, başqalarının hisslərini anlama və uyğun şəkildə reaksiya vermə bacarıqlarını inkişaf etdirməyə yönəlmişdir. Eyni zamanda, oyun və digər fəaliyyətlər vasitəsilə uşaqların emosional və sosial bacarıqlarının inkişaf etdirilməsi vurğulanır. Praktik əhəmiyyəti isə, məktəbəqədər təhsil müəssisələrində və ailələrdə uşaqların emosional intellektinin inkişafına yönəlmiş fəaliyyətlərin həyata keçirilməsidir. Bu fəaliyyətlər, uşaqların sosial münasibətlərini yaxşılaşdırmağa, özünə inamlarını artırmağa və gələcəkdə qarşılaşacaqları çətinliklərlə daha yaxşı başa çıxmalarına kömək edir. Yeniliklərə nəzər salaq:

Mövzunun təhlilinə fərqli yanaşma – Bu məqalədə emosional intellekt sadəcə nəzəri deyil, praktik və gündəlik həyatda tətbiq edilə biləcək üsullarla yanaşılır. Ənənəvi elmi yanaşmalardan fərqli olaraq, burada uşaqların gündəlik bağça həyatında hansı fəaliyyətlərlə bu bacarıqları inkişaf etdirə biləcəkləri konkret nümunələrlə göstərilir (oyunlar, qrafiklər, hekayə müzakirələri).

Ailə və məktəbəqədər müəssisələrin birlikdə rolu vurğulanır – Əvvəllər bu sahədə yük ya yalnız ailəyə, ya da yalnız bağçaya fokuslanırdı. Bu məqalədə isə həm ailənin, həm də müəllimlərin birlikdə uşağın emosional inkişafına necə təsir etdikləri geniş şəkildə izah olunur.

Yerli və qlobal yanaşmaların sintezi – Məqalədə həm beynəlxalq tədqiqatlara (məsələn, Montessori metoduna və xarici mənbələrə) istinad olunur, həm də Azərbaycan reallıqları və praktikası nəzərə alınır. Bu, mövzuya həm qlobal, həm də lokal baxış bucağından yanaşılmasını təmin edir.

Emosional intellektin təkcə uşaq üçün deyil, cəmiyyət üçün əhəmiyyəti göstərilir – Məqalədə emosional intellektin inkişafı yalnız fərdi uğur baxımından deyil, həm də cəmiyyət üçün vacib bir faktor kimi təqdim olunur. Yəni emosional baxımdan sağlam və empatik uşaqların gələcəkdə daha sağlam, dürüst və əməkdaşlığa açıq vətəndaşlara çevriləcəyi vurğulanır. Bu yanaşma mövzuya sosial məsuliyyət prizmasından baxışdır.

Uşaqlarda emosional intellekti inkişaf etdirmək üçün müxtəlif oyunlar, cədvəl və qrafiklərdən, müzakirə metodlarından istifadə oluna bilər. Bu tədqiqatda kəmiyyət və keyfiyyət yanaşmalarının kombinasiyasından istifadə oluna bilər. Məlumatlar müşahidə formasında öyrənilməsi, müəllimin qeydləri, uşaqların verdiyi cavablar və qrafik qeydiyyatları əsasında toplana bilər. Bu tədqiqatın əsas məqsədi, məktəbəqədər yaş dövründə olan uşaqlarda emosional intellektin formalaşması və inkişaf prosesini araşdırmaq, bu prosesə təsir edən əsas amilləri yəni ailə, müəllim, mühit və pedaqoji metodları müəyyənləşdirmək və bu istiqamətdə istifadə edilə biləcək effektiv pedaqoji yanaşmaları təqdim etməkdir. Tədqiqat həmçinin emosional intellektin uşaqların sosial, psixoloji və tədris uğurlarına necə təsir etdiyini göstərməyi hədəfləyir. Bu tədqiqatın əsas məqsədi, məktəbəqədər yaş dövründə olan uşaqlarda emosional intellektin formalaşması və inkişaf prosesini araşdırmaq, bu prosesə təsir edən əsas amilləri yəni ailə, müəllim, mühit və pedaqoji metodları müəyyənləşdirmək və bu istiqamətdə istifadə edilə biləcək effektiv pedaqoji yanaşmaları təqdim etməkdir. Tədqiqat həmçinin emosional intellektin uşaqların sosial, psixoloji və tədris uğurlarına necə təsir etdiyini göstərməyi hədəfləyir. Uşaqlarda hisslərini tanımaq və idarə etmək bacarığını inkişaf etdirmək üçün istifadə olunan metodların nə qədər faydalı olduğunu öyrənməkdir. Uşaqlarla birlikdə müxtəlif fəaliyyətlər aparıla bilər və uşaqlar haqqında müəyyən fikir formalaşır. Bu fəaliyyətlərdə uşaqların necə davrandığını, hisslərini necə ifadə etdikləri müşahidə edilir.

ISSN: 3137-0586
e-ISSN: 3137-0594

Nəticə

Emosional intellekt məktəbəqədər yaşlı uşaqların inkişafında mühüm rol oynayır və bu bacarığın formalaşdırılması onların gələcək həyat keyfiyyətinə birbaşa təsir edir (Əliyev və Həşimova, 2021; Rəcəb, 2019). Emosional intellekt — uşağın öz hisslərini tanıması, idarə etməsi, başqalarının hisslərini anlaması və empatiya qurması deməkdir. Bu bacarıqlar uşaqlara dostluq münasibətləri qurmaqda, münaqişələri sülh yolu ilə həll etməkdə, özlərini ifadə etməkdə və cəmiyyətə uyğunlaşmaqda kömək edir (Steyn, 2025).

Məktəbəqədər dövr — uşaqların həm fiziki, həm zehni, həm də sosial və emosional inkişafının təməlini qoyan bir mərhələdir. Bu dövrdə uşaqlar oyun vasitəsilə öyrənir, ətraf aləmi kəşf edir, paylaşmaq və əməkdaşlıq kimi sosial bacarıqlar qazanırlar (TeachKloud, 2024). Montessori kimi metodlar uşaqların fərdi inkişaf tempinə uyğun şərait yaradaraq, onların özünə güvənini artırır və öyrənməyi sevdirir (İsmayılova, 2018). Emosional intellektin inkişafında valideynlərin və müəllimlərin rolu əvəzolunmazdır. Valideynlər uşaqların hisslərini başa düşməsinə, düzgün ifadə etməsinə, empatiya göstərməsinə nümunə olmalıdırlar (Steyn, 2025).

Müəllimlər isə gündəlik məşğələlərdə uşaqlarla dialoq qurmalı, oyunlar, hekayələr, emosiya cədvəlləri vasitəsilə bu bacarıqları inkişaf etdirməlidirlər (TeachKloud, 2024). Onların mehriban və anlayışlı davranışı uşaqlar üçün təhlükəsiz və dəstəkləyici öyrənmə mühiti yaradır. Məktəbəqədər müəssisələrdə emosional intellektin inkişafına yönəlmiş fəaliyyətlər — birgə oyunlar, müzakirələr, emosiyaların tanınması və hisslərin ifadəsi ilə bağlı məşğələlər uşaqların sosial əlaqələrini gücləndirir (Əliyev və Həşimova, 2021; Rəcəb, 2019). Bu fəaliyyətlər uşaqlarda empatiya, əməkdaşlıq və anlayışlı davranışların formalaşmasına şərait yaradır. Araşdırmada məktəbəqədər yaşlı uşaqlarda hisslərini tanımaq, anlamaq və idarə etmək bacarığını yəni emosional intellektini inkişaf etdirmək üçün oyunlar, qrafiklər, hekayələr və qrup müzakirələrindən istifadə olunur. Araşdırmanın nəticələrinə görə bu üsullar uşaqlara öz hisslərini daha yaxşı anlamağa və başqalarının nə hiss etdiyini dərk etməyə və düzgün davranmağa çox kömək edir (TeachKloud, 2024).

Uşaqlar birlikdə oyun oynayarkən, müzakirələrdə iştirak edərkən, hissləri göstərən şəkillərlə tanış olaraq, empati qurmağı yəni başqasının yerinə özünü qoymağı öyrəndilər. Eyni zamanda daha səbirli olmağı, paylaşmağı və növbə gözləməyi də bacarırlar. Bütün bu bacarıqlar onların dostluq münasibətlərinə, müəllimlərlə, valideynlərlə, böyüklərlə ünsiyyətinə və ümumiyyətlə davranışlarına yaxşı təsir göstərir.

Nəticə olaraq, emosional intellektin inkişafı uşaqlara stressə qarşı daha dözümlü olmağı, sosial münasibətlərdə uğur qazanmağı və məktəb həyatında daha yaxşı nəticələr göstərmək imkanı verir (Steyn, 2025). Bu bacarıq uşaqların yalnız fərdi deyil, həm də cəmiyyətdə daha sağlam, mərhəmətli, ədalətli insanlar kimi formalaşmasına kömək edir. Beləliklə, emosional intellektin məktəbəqədər yaş dövründə inkişaf etdirilməsi, həm uşaqların uğurlu gələcəyi, həm də cəmiyyətin rifahı üçün əhəmiyyətlidir (İsmayılova, 2018; Rəcəb, 2019).

Emosional intellekt uşaqların sosial və emosional inkişafında mühüm rol oynayır. Daniel Goleman (1995) tərəfindən məşhurlaşdırılan emosional intellekt, şəxsin öz emosiyalarını anlama, idarə etmə və başqalarının emosiyalarına uyğun davranma bacarığı kimi müəyyən edilir. Məktəbəqədər yaş dövrü isə bu bacarıqların təməlinin qoyulduğu ən kritik mərhələdir (Denham, 2006). Məqalədə də qeyd edildiyi kimi, bu dövrdə uşaqlar oyuna, müşahidəyə və qarşılıqlı münasibətlərə əsaslanan öyrənmə yolu ilə həm özlərini, həm də ətrafdakıları tanımağa başlayırlar. Montessori yanaşması kimi fərdi inkişafı ön plana çəkən pedaqoji metodlar da emosional və sosial bacarıqların inkişafına mühüm töhfə verir (Lillard, 2011).

Montessori təlim mühiti uşağın öz tempində inkişaf etməsinə şərait yaradır və bu, uşağın öz hisslərini dərk etməsini və idarə etməsini təşviq edir. Bu da Golemanın emosional intellektin ilk iki komponenti – özünü anlama və özünü idarə etmə ilə birbaşa əlaqəlidir. Emosional intellektin yüksək olması uşaqların empatiya və sosial bacarıqlar sahəsində də üstünlük göstərməsinə səbəb olur. Denham və digərləri (2003) qeyd edir ki, emosional intellekti inkişaf etmiş uşaqlar, dostluq münasibətlərində daha uğurlu olur, konfliktləri daha konstruktiv həll edir və gələcək həyatında məktəb mühitində özünü daha təhlükəsiz hiss edir. Bu, məqalədə qeyd olunan, uşaqların empatiya

qurması və dostları ilə münaqişələri düzgün həll etmə bacarıqları ilə üst-üstə düşür. Valideynlərin və müəllimlərin bu prosesdə rolu da danılmazdır. Ailənin uşaq üzərində təsiri ilə bağlı olaraq Saarni (1999) bildirir ki, valideynlərin emosional tənzimləmə strategiyaları, uşaqların da bu sahədəki bacarıqlarına əhəmiyyətli dərəcədə təsir göstərir.

Məqalədə göstərilən valideynlərin empatiya nümayiş etdirməsi, emosiyaları izah etməsi və nümunə olması məhz bu tədqiqatla uyğunluq təşkil edir. Həmçinin, məktəbəqədər təhsil müəssisələrində təşkil olunan emosiyaların tanınması oyunları, hekayə seansları, hisslər qrafiki və digər fəaliyyətlər, CASEL (2020) müəyyən etdiyi sosial-emosional öyrənmə komponentlərinə tam uyğun gəlir. Bu komponentlər – özünü tanıma, özünü idarəetmə, sosial məlumatlılıq, əlaqə bacarıqları və məsuliyyətli qərar vermə – uşaqlarda erkən yaşlardan inkişaf etdirildikdə, onların həm şəxsi, həm də akademik uğurları artır (CASEL, 2020).

Nəticə olaraq, məktəbəqədər yaş dövründə emosional intellektin inkişafı, yalnız fərdi deyil, həm də cəmiyyət səviyyəsində müsbət təsirlərə yol açır. Bu, uşaqların gələcəkdə stresslə baş etmə bacarıqlarını, liderlik keyfiyyətlərini və sosial əlaqələrini gücləndirir (Brackett, Rivers, & Salovey, 2011). Məqalədə qeyd olunan bütün fəaliyyət və nümunələr bu tədqiqatlarla üst-üstə düşür və göstərir ki, emosional intellektin erkən yaşlarda inkişafı uşaqların gələcək uğurları üçün möhkəm təməl yaradır.

Ədəbiyyat

1. Cabbarova, S. (2025, July 9). *Məktəbəqədər yaşlı uşaqların intellektual hazırlığı və inkişafı*. https://gsrh.net/index.php/home/article/view/98
2. Əliyev, B., & Həşimova, N. (2021, July 28). *Emosional intellekt: nəzəri baxışların təhlili*. https://psixologiyainstitutu.az/2021/07/28/emosional-intellekt-n%C9%99z%C9%99ri-baxislarin-t%C9%99hlili/
3. Həmidova, X., və b. (2020). *İnkişafetdirici, dəstəkləyici və təhlükəsiz mühitin yaradılması (məktəbəqədər təhsil ixtisası üçün)*. ARTN, ARTİ, Aİ. https://www.eudi.az/sections/read/43
4. Həsənzadə, İ. (2025). *Uşaqlarda emosional intellektin inkişafı və sosial müdafiə sisteminə inteqrasiyası*. *Metafizika Journal, 8*(8), 369–379. https://metafizikajurnali.az/storage/images/site/files/Metafizika-36/Metafizika.Vol.8%2CNo.8%2CSerial.36%2Cpp.369-379.pdf. https://www.anl.az/down/meqale/elm_eserler_tehsilprobins/2016/02/38%28meqale%29.pdf. https://www.mektebgushesi.az/2019/11/18/gunel-r%C9%99c%C9%99b-emosional-intellektin-t%C9%99rbiy%C9%99d%C9%99-rolu-varmi/
5. İsmayılova, P. (2018, August 7). *Məktəbəqədər təhsil modelləri*. Təhsil İnstitutunun Psixoloji və İctimai İslahatlar Mərkəzi (TİPİİ). https://www.tipii.edu.az/az/article/379-maktabaqadar-tahsil-modellari
6. Kazimova, K., & Velieva, Y. (2019). *Emosional intellekt anlayışının psixoloji mahiyyəti və tədqiqi istiqamətləri*. https://anl.az/down/meqale/elmi_eser_bqu/2019/01/806518%28meqale%29.pdf
7. *Məktəbəqədər və ibtidai təhsil elmi-metodik jurnalı*. (2024). (4/249), 89–96. https://ppe-journal.edu.az/frontend/uploads/files/M%C4%B0T%202024%20%E2%84%964.pdf
8. *Məktəbəqədər və ibtidai təhsil elmi-metodik jurnalı*. (2024). *Məktəbəqədər yaşlı uşaqların sosial-emosional inkişafına ailə və bağçanın təsiri məsələləri*, (4/249), 31–34. https://muallim.edu.az/mektebeqeder-yasli-usaqlarin-sosial-emosional-inkisafina-aile-ve-bagcanin-tesiri-meseleleri
9. Musayeva, S. (2016, June 6). *Məktəbəqədər yaşlı uşaqların intellektual inkişafı probleminin təlim-tərbiyə proqramlarında qoyuluşu*.
10. Rəcəb, G. (2019, November 18). *Emosional intellektin tərbiyədə rolu varmı?*

11. Steyn, A. (2025, January 9). *How parental emotional intelligence shapes the emotional intelligence of children*. https://www-eq4kids-co-za.translate.goog/how-parental-emotional-intelligence-shapes-the-emotional-intelligence-of-children?_x_tr_sl=en&_x_tr_tl=az&_x_tr_hl=tr&_x_tr_pto=wapp
12. TeachKloud. (2024, September 23). *The role of emotional intelligence in preschool education: Practical tips* [Blog post]. https://teachkloud.com/early-childhood-education/the-role-of-emotional-intelligence-in-preschool-education/

Daxil oldu: 01.01.2026
Qəbul edildi: 05.04.2026